

Podklady projektu OLIPOL

Jak se migrantů stali muslimové: “Islám” a islamofobie v České republice po roce 2010

Zora Hesová

Mají i muslimové práva?	1
Co je islamofobie?	2
Z okraje do hlavního proudu	3
Střet kultur, anti-džihád, islám jako ideologie: zdroje proti-islámských postojů	4
Entita „islám“	5
Od islamofobie ke konspiraci	6

Proč je slovo „muslim“ nebo „migrant“ v Čechách téměř nadávkou? Proč vnímáme řadu lidí skrze jejich předpokládané náboženství, či spíše skrze naše předsudky o něm? Proč jsme (ještě nedávno byli) tolik rozdělení kvůli náboženství, které je v Čechách tak málo přítomné? A proč děláme rozdíl mezi muslimským a nemuslimským uprchlíkem?

Mají i muslimové práva?

Společenskou polarizaci kolem islámu spojujeme nejčastěji s rokem 2015, tedy s nástupem tzv. uprchlické krize, která z islámu a migrace udělala téma, které se dotklo bez výjimky každého. V této době se také na veřejnosti, v médiích a v politickém mainstreamu plně projevila negativní představa o islámu, která však (viz níže) existovala desetiletí. V České republice se stalo přijatelným odmítat pomoc uprchlíkům z válečného konfliktu v Sýrii, organizovat evakuaci z Iráku pro křesťany, a ne pro muslimy; odpírat právo na azyl „mladým mužům s iPhone“, hovořit o migrační „vlně“ a „invazi,“ jako by šlo o přírodní katastrofu nebo vojenskou agresi, a rámovat uprchlictví výhradně jako hrozbu. Ukázalo se, že právo na lidské zacházení, natož na azyl – přestože je součástí mezinárodního práva – není v případě Arabů vůbec samozřejmé.

Nejvýraznější příklad toho, jak všeobecně přijímané je nerespektování lidských práv, byla nedávná střeoevropská obhajoba a všeobecná lhostejnost vůči praxi tzv. pushbacků ze strany polského státu, a implicitně i ostatních vlád, na polsko-běloruské hranici. Polská hraniční policie denně zveřejňovala počty lidí, které na podzim 2021 zatlačovala zpět do Bělověžského pralesa na běloruské hranici a kriminalizovala pomoc, jim směřovanou. Na druhé straně na ně tlačila Lukašenkova armáda tak, že celé rodiny mrzly týdny v mokřinách pralesa při pokusech přejít, a neznámý počet lidí, včetně dětí, tam zahynulo. Nedávno přijatý polský zákon to umožnil - ve zřejmém konfliktu jak s mezinárodním právem, tak se zcela základním lidským. Vnitřní konflikty Poláků, ať už místních, humanitárních pracovníků, či

vojáků samotných, ostatně dokumentuje divadelník David Zelinka [v dokumentárním divadelním kusu Hranice](#).

Když v únoru 2022 jen o pár stovek kilometrů dál začaly hranici přecházet mnohonásobně početnější zástupy větší uprchlíků z Ukrajiny, kontrast nemohl být větší. Jen z pozorování polských hranic v posledních měsících vyvstává pocit, že je pro současné střeoevropské vlády a společnosti přijatelné rozhodovat o přiznání práva na azylové řízení skupinám osob podle jejich místa původu či etnické příslušnosti nebo rasy. Také vzniká dojem, že lidská důstojnost není univerzální norma, ale kulturně a politicky podmíněné privilegium, jež někdo (národ, stát, vláda) někomu jinému *oktrojuje*. Takové závěry a posuny jsou nebezpečné, protože podkopávají řád, na kterém stojí náš právní stát a hodnotový systém. Proto je třeba dobře porozumět zdroji a povaze problematického vztahu k islámu a k migraci.

Rozdílů ve vztahu k migraci mezi lety 2015 a 2022 je samozřejmě celá řada, včetně toho, že válce na Ukrajině, tedy sousedství, rozumíme a umíme ji k sobě vztáhnout, a že existuje společná evropská politika, která dala právu na azyl jednotný rámeček. Přesto šlo v obou případech z velké části o lidi prchající před podobně hrůzným a bezvýchodným násilím. Stěžejním rozdílem byl fakt, že lidé hledající útočiště byli muslimové (nebo ukrajinští Romové či tamní zahraniční studenti). Jako takoví byli médií a politikou rámováni jako ti, kteří si naši ochranu a solidaritu nezaslouží, a to přesto, že měli právo o ni alespoň požádat.

Letošek ale ukázal, že Česko dovede být solidární a empatické, jen ne vůči určitým lidem (na rozdíl od Rakouska a Německa, které uprchlíky v roce 2015 přijaly). Kde se vzal takto negativní vztah k muslimům? Tento text se bude snažit ukázat, že vysvětlovat tento do očí bijící rozdíl v zacházení s uprchlíky islamofobií nijak zvlášť nepomáhá. Pokud se ale podíváme zpět, uvědomíme si, že stigmatizace muslimů měla v roce 2015 u nás již desetiletou historii, která pod tlakem migrace pouze vyvrcholila.

Co je islamofobie?

Islamofobie zahrnuje široké spektrum projevů vyjadřujících předsudky, diskriminaci až nenávist vůči muslimům. Stejně jako antisemitismus, anticiganismus a homofobie, i islamofobie je projevem pocitu nadřazenosti a vede k ponižování celé skupiny lidí na základě vnímané náboženské, národní nebo etnické identity, spojované s určitou představou islámu. Definovat islamofobii ale není lehké. Britská nadace Runnymede Trust popisuje islamofobii jako „pohled či světónázor zahrnující neopodstatněný strach nebo odpor vůči muslimům, který ústí do praktik vyčleňování či diskriminace.“¹ Problém s touto definicí je výraz „neopodstatněný strach“, který obsahuje psychologický pojem strachu (fobie) a naznačuje, že může existovat něco jako opodstatněná islamofobie. Pojem islamofobie tak popisuje nějaký problematický vztah k jakési hrozbě, zároveň ho odsuzuje, jako založený na předsudcích. Nezřídka se stává negativní nálepkou, používanou pro delegitimizaci protivníků. Je to tedy pojem kontroverzní a je sám předmětem politických bojů.

Spíše, než o islamofobii, je praktičtější hovořit o **diskriminačnímu postoji, obdobnému rasismu, který se obrací proti celým etnickým a náboženským skupinám, a je založen na tendenci vnímat negativně, přezíravě až nepřátelsky, a se zobecňujícími předsudky, národnosti a jednotlivce, které spojuje příslušnost k islámu**. Tzv. islamofobii je tedy možné rozložit na negativní stereotypy, nepřátelské projevy a na určité představy a ideologie, které je ospravedlňují. Tyto jevy mají svou vlastní historii v Česku a na Západě. Popsat tuto nedávnou historii pomůže lépe pochopit proces, jakým se negativní stereotypy a protiislámské postoje postupně přesunuly ze specializovaných skupin a médií do mainstreamu a jak k nám také proudily ze zahraničí.

¹ The Runnymede Trust. Islamophobia: A Challenge for us all. 1997, <http://www.runnymedetrust.org/publications/17/32.html>.

Z okraje do hlavního proudu

Před rokem 2001 se v Česku zajímal o „islám“ jen málokdo, zejména cestovatelé, kteří se vraceli většinou nadšení ze stopu po Balkáně, Turecku, Íránu, Pákistánu cestou do Indie a vydávali o tom knihy, a hrstka studentů arabistiky. Takto to zůstalo téměř až do roku 2015. Určitá změna nastala po roce 2005, kdy se s džihadistickými útoky v Evropě začalo častěji skloňovat slovo džihád a válka proti teroru. Tehdy se tématu islám ujímá **krajní pravice**, která vedle nepřátelství vůči Romům objevuje i odpor proti symbolům islámské přítomnosti – např. proti výstavbě mešit. Tehdy dochází k nenávisným aktům, tedy k otevřeně islamofobním projevům, např. posprejovávání modliteben a jejich potřísnování prasečí krví atd. Odpor k muslimům postupně promění ultrapravicovou scénu. Pro určitou část nahradí pocit civilizační nadřazenosti vůči islámu neonacistické reference staré ultrapravice. Jako společensky mnohem přijatelnější, než antisemitismus, se islamofobie stane výtahem ultrapravice do politického mainstreamu.

Kolem roku 2010 se vedle stávající vedlejší pravice téma islám objevují první specializované protiislámské platformy, které nemají jiný cíl než tematizaci islámu a migrace jako hrozby, tedy **protiislámští aktivisté**. Jde o po dlouhou dobu poměrně marginální weby jako Eurabia.cz. S rozšířením debatního prostoru pod blogy na idnes.cz a aktuálně.cz se však v těchto mainstreamových médiích profiluje skupina protiislámských diskutérů, kteří se nakonec organizují do vznikajících facebookových skupin jako „Islám v ČR nechceme“. Tyto se specializují na odpor proti mešitám, halál masu mezináboženským svazkům, a proti islámu obecně. Agresivně naladěni diskutéři tvrdí, že islám je nekompatibilní s demokracií, že muslimové jsou misogynní a že islám je nemoderní a s Českem neslučitelná kultura.

Spory kolem migrační politiky a nakonec i tzv. uprchlická krize z let 2015–2016 vytáhne protiislámské aktivisty z online prostoru na náměstí, do médií a nakonec i do blízkosti vysoké politiky: proběhne několik tisícových demonstrací *proti islámu*; odpůrci islámu jsou zvaní do televizních pořadů a 17. listopadu 2015 stane na tribuně na Albertově Martin Konvička vedle prezidenta Miloše Zemana. Během dvou let se protiislámští aktivisté pokusí založit hnutí, politické strany, spojit se s obdobnými organizacemi v celé Evropě, ale nakonec nezískají jediné místo ve volbách a rozpadnou se.

Protiimigrační rétorika, negativní stereotypy a odlidšťující označování muslimů, které medializace a politické přijetí jejich postojů přinesly, se ale mezitím pevně usídlují ve veřejném prostoru. Ujímá se jí **nacionalistická pravice**, zejména strana Svoboda a přímá demokracie (SPD) Tomia Okamury. Jeho dřívější stranu Úsvit antiislamisté poměrně rychle opustili. Tomio Okamura si však přisvojil jejich protiislámský a protimigrační obsah. Protimigrační rétoriky se ale ujímají i středové strany, zejména ODS, ale i ČSSD a KSČM, a různé populární až populistické weby. Např. Eurabia.cz, tradiční antiislámské médium, jehož historie se váže až k roku XY, se stává podstránkou Parlamentních listů.

Přibližně od roku 2015 se „islám“ společně s „migrací“ stává hlavním společensky rozdělovacím tématem. Je spojován se silnými emocemi ohrožení, nepochopení, a dokonce zrady. Na rozdíl od zemí na Západě, v Česku téměř žádná všeobecně uznávaná autorita mezi veřejnými činiteli kontroverze kolem islámu neusměrňuje do věcnější polohy. Od roku 2015 je obtížné racionálně vést diskusi o migraci a evropské politice. Většinou se totiž omezuje na debatu o postojích vůči islámu a migraci. Islám a migrace se projednávají téměř výlučně jako hrozba, proti které je třeba se bránit. Tato všeobecná *sekuritizace* odolává pokusům lidskoprávních aktivistů, demografů, představitelů průmyslu či znalců islámu o uvedení do veřejných jiné perspektivy, jako jsou solidarita, demografická příležitost či historicky běžné setkávání se populací a kultur. Ani většina středových politiků či představitelů církve proti negativnímu vnímání islámu nevystupuje, spíše se podvolují svým představám o převládajícím názoru. Tato absence usměrňující odpovědi nás velmi odlišuje od Německa či Rakouska, kde osobnosti

ve středových stranách, prezidenti, představitelé církví a různé veřejné autority zaujímaly racionální a humanitní postoje a radikální pravici vyvažovaly.

Opakovaně, a dlouho po ukončení tzv. uprchlické krize na jaře roku 2016, se takto negativně pojatá témata islámu a migrace stávají součástí politických kampaní, které podporují zkratkovitost: příkladem je vedle rétoriky Okamurovy SPD i plakát Miloše Zemana s výzvou: „*Stop imigrantům a Drahošovi. Tato země je naše!*“ V kontextu absence výraznějšího hlasu, který by se na veřejnosti negativnímu vnímání a sekuritizaci bránil, není překvapivé, že převládly.

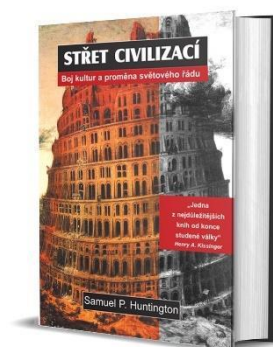
Střet kultur, anti-džihád, islám jako ideologie: zdroje proti-islámských postojů

Skutečnost, že v Česku vznikla velmi aktivní a ve své době velmi vlivná skupina aktivistů specializovaných na odpor proti islámu, je na první pohled zarážející. Muslimů je v Česku odhadem asi 11 000 a málokdo se s nějakým z nich setkal. Je to skupina velmi různorodá. Kromě odhadovaných věřících žije v Česku mnoho lidí z arabských, balkánských a jiných zemí, kteří se za věřící ani nemusí považovat. Většinou je ani majoritní společnost za muslimy nepovažuje, což možná souvisí s jejich třídním postavením (jde o lékaře, inženýry atd.). Situace se ovšem postupně měnila a během posledního desetiletí citelně vyostřila. Muslimky s šátky např. běžně zažívaly nepříjemnosti na veřejnosti nebo ve školách.

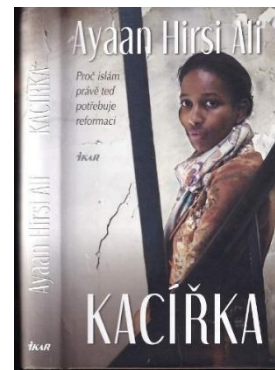
Změnila se samozřejmě mezinárodní situace. Útoky na New York a Washington v září 2001 a tzv. válka proti teroru udělaly z „islámu“ téma; pozdější útoky v Londýně (2005) a ve Francii (2015) udělaly problém z „islámu v Evropě.“ Palestinské a alžírské (islamistické) gerily ovšem násilně a občas i spektakulárně útočily v Evropě již v 70. a v 90. letech. Byly tehdy ale spojovány se vzdálenými politickými konflikty či proti-koloniální politikou.

Teprve kolem roku 2005 došlo k zásadní proměně. *Násilí začalo být vnímáno jako primárně náboženský, a ne politický problém.* Důvodem nebyl jen mezinárodní kontext, ale určitá interpretace násilí a tzv. války proti teroru, která se prosadila – ta, která proti sobě stavěla „Západ“ a „islám“. Spojovala nejen zahraničněpolitické rámování válek na Blízkém východě, prosazované vládou USA, ale i vliv tzv. anti-džihádické skupiny veřejných pravicových intelektuálů v USA a v Evropě, a nakonec i dopady agresivní rétoriky islamistických džihádistů. Obrat k náboženskému rámování se rodil dlouho a měl tři odlišné fáze, rozložené do 15 let.

a) Černobílé vidění světových procesů skrze **prizma konfliktu civilizací** nezačalo v roce 2001, ale už na začátku 90. let. Tehdy byl rozpad socialistického bloku a několika federací (Ruska, Jugoslávie) doprovázen občanskými válkami, které tehdy byly (nesprávně) interpretovány jako náboženské. Harvardský profesor Samuel Huntington (1927–2008) je zevšeobecnil do později velmi kritizované představy tzv. střetu (náboženských) kultur v roce 1993. Toto jednoduchou představu historické konfrontace mezi upadající islámskou civilizací a modernizujícím se Západem na vzestupu rozvíjela řada akademiků, jako např. princetonský profesor orientalista Bernard Lewis (1916–2018). Teprve o desetiletí později vzniká seriózní historická odpověď, která naopak vyzdvihne intelektuální závislost evropské renesance na islámském myšlení, různé podoby islámské modernizace a vliv kolonialismu na naše vnímání islámu.

b) Představa střetu znovu ožila po roce 2001, a to jak v Evropě, tak v USA. Pod vlivem událostí, ale také populárních a proti islámu otevřeně nepřátelsky vysazených publicistek, jako byla britská Egyptanka Bat Ye'or, italská novinářka Orianna Fallacci nebo ex-muslimka Hirsí Alí aj., je **islám definován jako kulturně cizí náboženství**, které se do Evropy neasimuluje a má expanzivní tendence. Bat Ye'Or přináší první konspirační teorii shrnutou v pojmu Eurabia, podle které mají Arabové nahradit evropské obyvatelstvo. Podobně vlivné jsou knihy tzv. anti-džihádistů v USA jako Robert Spencer a Pamela Geller, kteří začínají jako protiislámské blogery a stávají se vlivnými mediálními osobnostmi. Chápu se tzv. války proti teroru jako příležitosti nově definovat „nepřítele“ a spolu s nepřeborným množstvím blogerů vytvářejí obraz islámu jako nemodernizovatelné, nepřátelské, misogynní a autoritářské kultury. Tyto kritiky islámu jakoby zevnitř, od lidí spojených s muslimskými zeměmi či prezentujícími se jako „experti“, jsou velmi vlivné a jejich knihy se stávají bestsellery. V Česku dlouho představují skoro jedinou literaturu o islámu na trhu a bude trvat dlouho, než česká scéna zareaguje akademicky fundovanými texty. Právě tato literatura – knihy R. Spencera, blog Gates of Vienna, platformy o Eurabii aj., mobilizují i českou blogerskou anti-islámskou scénu, která většinou americké pojmy a argumenty jednoduše přejímá.

c) Další zlom a vyhocení přinesly dvě zásadní události: volební úspěchy islamistů po Arabském jaru a tzv. Islámský stát. Celý západní i východní svět, včetně Česka, se zájmem či s nedůvěrou diskutuje o tom, zda je „islám“ kompatibilní s demokracií, jakkoli nepřesně položená tato otázka je (viz. P. Barša, Je islám slučitelný s demokracií, 2016). Neúspěch lidových mobilizací, války a extrémně násilný džihád v Sýrii a Iráku, který se přelije i do Evropy, vytváří široký zájem a zároveň skepsi vůči muslimskému světu, které se ujímají specializovaní, amatérští „kritici islámu“ na sociálních sítích a vytvářejí svou vulgární verzi protiislámských postojů. Systematická propaganda a obludné násilí tzv. Islámského státu, který svou strategii staví na eskalaci a vymezování se islámu vůči Západu (potvrzujíc S. Huntingtona), zdánlivě dokazuje *představu*, že **islám je agresivní politická ideologie**, a lze mu připisovat téměř cokoliv. V této třetí fázi se protiislámská scéna „demokratizuje“ a zapojují se do ní lidé s různým vzděláním, motivacemi a cíli. Příchod milionů prchajících před válkou v Afghánistánu, Iráku a Sýrii je rámován jako islámská invaze, bez jakékoli větší reflexe zodpovědnosti Západu za naprostý rozvrat těchto zemí po invazích v letech 2001 a 2003. Celou řadu existujících stereotypů přejímají média, radikálně pravicové, populistické, ale i středové strany. „Islám“ jako ohrožení „západní civilizace“, „tradičních hodnot“ a strašák migrace se stávají matricí populistické politiky po celé Evropě, na kterou se spoléhají i strany těch zemí, kterých se migrace ani islám nijak nedotýkají.

Entita „islám“

Je zřejmé, že „islám“ ve veřejné debatě znamená něco zcela jiného než to, jak islámskou náboženskou tradici prožívají samotní muslimové či zkoumají vědci. V různých etapách výše popsané proměny protiislámských představ byl „islám“ vnímán vždy ve vztahu k „nám“ jako (a) historicky konkurenční civilizace, (b) cizí, odlišná a nekompatibilní kultura a jako (c) agresivní ideologie. Jelikož se „islám“ stal předním předmětem rozprav, politik a mobilizací, není nijak překvapivé, že to, co tento pojem představuje, je velmi vzdálené živé realitě samotných muslimů. Už proto, že islám, jakožto náboženská tradice a civilizace, je dynamický a mnohorozměrný jev, který, stejně jako třeba křesťanství, nelze zachytit pod jeden pojem či představu. My ale máme tendenci „islámu“ připisovat vlastnosti způsobem, který by v případě „křesťanství“ neobstál. Mediální „islám“ je totiž představa, že jde o

monolitní a neměnnou entitu a zároveň, jak říká Olivier Roy, jakýsi software, který řídí jednotlivé muslimy: jejich společenské chování, politické přesvědčení a životní cíle.

U islámu je ale poměrně snadné říci, že spíše než odrazem skutečnosti je odrazem nás samotných. Důvod je nasnadě: islám jako náboženství, různé aspekty arabské, turecké či jiné kultury stejně jako historie států zůstávají nejen u nás poměrně neznámé, ale dosud do velké míry neprozkoumané, a to jak mezi specialisty na Západě, tak o to spíše v široké veřejnosti. Poznání obrazu kulturních výměn mezi latinskou a arabskou kulturou, a tedy představa o odvozenosti evropské renesance, se teprve, v posledních desetiletích, dynamicky vyvíjí, stejně jako se vyvíjí poznání dějin velkých islámských států, dopadů kolonialismu a modernizace, či velmi dynamické náboženské současnosti. Islám tedy teprve poznáváme, a to nejen my, ale i Západ.. Není přehnané říct, že zejména pro koloniální státy, jako je Francie, Velká Británie, ale i USA, je poznávání jejich vlastních konstrukcí „islámu“ i problematickým poznáváním sebe samých, tedy i své koloniální historie.

Ve střední Evropě je naopak tento zájem o historii a současnost pochopitelně omezený a zcela nedávny, byl přímo ovlivněn výše popsanou populární literaturou a aktivistickou tvorbou. Střední Evropa – její protiislámští aktivisté a populisté – ve vztahu k islámu kopírují ty nejjednodušší představy ze Západu, ale už ne onen komplikovanější proces, ve kterém se tyto země se svými projekcemi na islám vypořádávají. Je zřejmé, že většina našich negativních stereotypů a protiislámských teorií, včetně konspirací, je převzatá ze Západu, ať už ve formě pojmů (*dhimmitude*), teorií (*Eurabia*) nebo témat (tzv. *no-go zones*, představa o neintegraci, vraždy ze cti atd.), na které si nelze z české zkušenosti udělat názor. Realita multikulturní EU je ale málo známá a tendence přehánět negativní jevy zřejmá. Teprve naše lepší poznání jak reality Západní Evropy a její historie, tak i naší vlastní čím dál tím více světu otevřené současnosti, dokáže naše předsudky napravit.

Protiislámská rétorika, ať už to jsou pouze negativní stereotypy („muslimové se neintegrují“, jsou „jiní“ než my), nepřátelské postoje („Islám v ČR nechceme“, „nepřijímejme uprchlíky“), či konspirační teorie („je to řízená migrace“, M. Zeman; „Velká výměna“), totiž nezůstávají bez dopadu. Ovlivňují život muslimů, legitimizují nepřátelské až násilné postoje a odpírají důstojnost a práva lidem vedle nás a základní principy demokratického soužití, na nichž sami závisíme. Před několika málo lety bylo ještě možné zaslechnout ve veřejném prostoru – ať už na Klárově, či na internetu – výrazy jako „muslo“, „muslimák“ či „pedofil“; v českém parlamentu docházelo k veřejnému urážení muslimů za přítomnosti poslanců, když např. Klára Samková přednesla nejparanoidnější představy o islámu a proklela muslimy v přítomnosti zděšených velvyslanců, např. z Turecka. Dodnes nepřátelské stereotypy systematicky produkuje SPD, a činí je tak přijatelnými. Teprve v posledních letech se několik těchto projevů stalo předmětem soudních sporů: práva somálské studentky, vyloučené ze zdravotní školy, za studium se šátkem na hlavě, se zastal Ústavní soud; soudy odsoudily schvalování vražd v mešitě v Christchurch na facebooku.

Od islamofobie ke konspiraci

Výše popsaný vývoj protiislámských představ, který popisuje proměnu představ o islámu v závislosti na tom, kdo je v jakém kontextu vyvíjí, má důležitou dohru. Protiislámská mobilizace začala na neonacistické scéně, rozvinula se v specializovaných a monotematických skupinách a vstoupila do veřejného prostoru skrze média a populistickou politiku mnoha stran. Zároveň se u nás protiislámská rétorika stala nástrojem lokálních kulturních válek, na kterých se profilovali jednotlivci i politické strany na úkor málo početné a velmi stigmatizované menšiny.

Dnes se většina z těchto heterogenních aktérů sešla – metaforicky i doslova – v konspirační teorii tzv. velké výměny. Francouzský publicista Renaud Camus v ní po roce 2000 rozpracoval představy o Eurabii do široké konspirační teorie. Rozvíjí myšlenku úpadku Západu a připisuje plány na výměnu evropského obyvatelstva muslimy globálním elitám. Tato konspirační teorie dnes integruje většinu radikálně

pravicových představ a např. ve Francii během voleb v roce 2022 se k ní více či méně explicitně odkazuje nejen extrémní pravice, ale i bývalý pravicový střed.

V Česku se od roku 2019 v Příčovech setkává celá výše zmíněná protiislámská scéna – od původní po současnou krajní pravici, kam patří členové různých politických stran (DSSS, SPD, KSČM), bývalí antiislamisté kolem Martina Konvičky, národně-konzervativní novináři Či, zástupce Václava Klause a Miloše Zemana. Zároveň se bývalí specializovaní antiislamisté zapojili do širší konspirační publicistiky: Petr Hampl píše knihy o úpadku Západu a ex-muslim-konvertita Lukáš Lhoťan vydává celou škálu protiislámských a konspiračních knih ve svém nakladatelství. Představa úpadku a oslabování Západu umožnila integrovat všechny výše zmíněné představy o islámu jako o cizí kultuře a expanzivní civilizaci do rámce, který je propojuje s řadou populistických témat a udržuje téma islámu aktuální i po ukončení akutní migrační krize a po rozpadu antiislámské scény. Vytváří totiž zdánlivě koherentní skupinu nepřátel, a tak i jakousi společnou identitu pro celou národovecko-populistickou scénu.

Protiislámská rétorika vždy operovala s více než s jedním nepřítelem. Vedle „islámu“ to byly v 90. letech USA a Izrael, později EU a liberální elity, nakonec „vítači“, „sluníčkáři“ a pražská kavárna, Angela Merkel, George Soros atd. Poslední široká konspirace vytváří amalgám ještě dalších nepřátel, do kterého patří liberálové, EU, práva menšin, otázky genderu a různé globalizační jevy. Ono setkání vlastenců např. organizuje „Sdružení přátel bílého heterosexuálního muže“ v době konání Prague Pride a na „Den původních obyvatel“, čímž k nepřátelství vůči islámu a migraci zahrnuje také odmítání homosexuality a liberálních elit. Odpor proti islámu, podobně jako v Polsku a Maďarsku, pomáhá definovat vlastní „tradici“ a „civilizaci“ obecně jako evropskou a křesťanskou, a to v kontrastu jak s představou „nemoderního“ islámu, tak, paradoxně, i v kontrastu s liberální modernitou. Konspirační teorie jsou často nekoherentní, operují se schématickými představami nepřítele a mohou se rozpadnout na jedné z nich. Jedním rozdělovacím tématem je např. vztah k očkování, ale i vztah k Rusku, ke kterému část konspirační scény dlouho vzhlížela.

Závěr

Stigmatizace muslimů měla v roce 2015 u nás již desetiletou historii, která pod tlakem migrace pouze vyvrcholila. Její součástí bylo přejímání protiislámských postojů ze zahraničí, které se nejprve projevovaly u radikální menšiny, potom u specializovaných skupin, a nakonec se rozšířily do médií, politiky a společnosti. Tento postup do mainstreamu vyvrcholil v během tzv. uprchlické krize, kdy se stereotypizující a primárně obranné (sekuritizované) nastavení stalo obecně přijímaným východiskem médií i politiky.

V tomto kontextu není divu, že se ze zřetele ztratila lidská stránka uprchlictví či soužití. Je třeba ale říct, že se celá řada jednotlivců i organizací snažila tomuto stavu čelit, ať už to byli dobrovolníci na tzv. balkánské cestě, studentská [Encyklopedie migrace](#), různé projekty jako Hate-free culture, publikace a výzkumy Akademie věd aj., lidskoprávní organizace, divadla a další. Právě ony ukazují, že se česká společnost teprve zapracovává do reality propojeného světa, a že se v důsledku globalizace setkávají jak plošně odmítavé, tak pragmatické, ale i politicky instrumentální reakce, které krize prohlubují a využívají.

Možnou odpovědí na úvodní otázku, odkud se bere nečekaně negativní vztah Čechů k islámu je tedy následující: Náš vztah k muslimům a islámu není zcela „náš“ a netýká se jen „islámu“: je zprostředkován skrze odrazy problémů a krizí kolem nás, kterých se ujaly různé skupiny s různorodými zájmy a motivacemi. Je třeba se nejen zorientovat v globálních problémech, jako je vztah Západu a islámu, tak i v české realitě, tedy lépe chápat zdroje a dynamiku polarizace, jíž se vztah k „islámu“ stal nástrojem.